

mokausi
iš kino

TRUMPAS SCENARIJAUS RAŠYMO ĮVADAS

Parengta pagal Raimondo Paškevičiaus leidinį „Kaip rašyti pirmąjį kino scenarijų?“, Vaizdo kultūros studija, 2008.

Istorija nebus įdomi kitiems, jei ji pirmiausia nebus labai įdomi ir svarbi tau. Niekam nerūpės tavo veikėjų likimai, jei jie nerūpės tau. Pasakok apie žmones, kuriuos myli arba kurių nekenti, kurių poelgiais žaviesi arba piktiniesi.

Pasakodamas savo istoriją, turi labai gerai įsijausti į žiūrovo kailį ir pajusti, kiek informacijos jam būtina, kad suprastų tolesnę istoriją. Per daug informacijos žiūrovui kels nuobodulį, per mažai – paliks jį šaltą ir abejingą nesuprantamam pasakojimui.

Ką svarbu apmąstyti kuriant filmą, trumpai aprašysime, aptardami tris filmo dalis: pradžią, vidurį ir pabaigą.

I. PRADŽIOS ANATOMIJA

Kaip visoje istorijoje galima įžvelgti keletą dalių, ir atskirose dalyse galima išskirti mažesnes sudedamąsias dalis.

Istorijos pradžią galima suskirstyti į tokias dalis:

- a) nusistovėjęs pasaulis,
- b) pradinis įvykis,
- c) dilemos, konflikto susiformavimas,
- d) lemtingas sprendimas.

Pirmieji istorijos sakiniai mus įveda į nusistovėjusį pasaulį, kurį mums nesunku įsivaizduoti, kuris mums pažįstamas ir suprantamas.

Ir štai į tą ramų, nusistovėjusį, pusiausvirą pasaulį įsiveržia pradinis įvykis, kuris sujaukia rimtį, išjudina buvusią tvarką. Pavyzdžiui, *kartą Robinzonas Kruzas buriniu laivu plaukė į tolimą šalį. Bet nuplaukus pusę kelio kilo didžiulė audra.*

Išjudintas pasaulis ima sparčiai keistis, ir veikėjui iškyla dilema – klausimas, į kurį galimi du ar daugiau atsakymų: būti ar nebūti, kovoti ar pasiduoti. Pasakose ši istorijos vieta vaizduojama kaip kryžkelė, kurioje kelios rodyklės, nusakančios, kas laukia veikėjo, pasirinkus vieną ar kitą kelią.

Pavyzdžiui, *Robinzonas Kruzas vienintelis išsigelbsti po audros, bet patenka į negyvenamą salą. Jam tenka klausimas – sunkiai kovoti, kad išgyventų, ar pasiduoti ir numirti.*

Kai veikėjas vienaip ar kitaip atsako į iškilusį klausimą, istorija peršoka į kitą dalį: *Robinzonas nutaria kovoti dėl išlikimo, ir prasideda jo kova su negyvenama sala.*

Veikėjai

Pradėdamas pasakoti istoriją, turi suteikti man būtiną informaciją, turi paversti mane žinančiu, suprantančiu, išgyvenančiu klausytoju. Ir pirmiausia turi mane supažindinti su pagrindiniu ir kitais veikėjais.

Kaip papasakoti apie veikėją, kaip jį atskleisti? Kine galioja taisyklė – vaizduok, ne pasakok. Čia neužtenka, kad draugas draugui apie mokytoją pasakytų – „kirvis“. Parodyk žiūrovui epizodą, iš kurio jis pats suprastų, kad mokytojas – „kirvis“.

Kaip ir draugą, charakterį irgi geriausiai, giliausiai atskleidžia sprendimai, poelgiai, padaryti gresiant pavojui ar jaučiant spaudimą. Kuo spaudimas, pavojus didesnis, tuo arčiau veikėjo tikrojo „aš“ prasibrausi. Draugo niekad tyčia į bėdą nevelsi, o charakterį / veikėją drąsiai stumk nuo aukščiausio skardžio į giliausią vandenį ir žiūrėk, ar išplauks.

Klausimas, apie kurį veikėją pasakoji istoriją, kuris veikėjas pagrindinis, iškils dažniau, nei gali atrodyti. Pagrindinis veikėjas yra tas, kuris priima svarbiausius, lemiamus sprendimus.

Istorijoje veikėjo įgyta nauja patirtis, naujas supratimas, naujos būdo savybės vadinamos charakterio keliu. Charakterio kelią visada stenkis apibrėžti kuo trumpiau ir aiškiau: nuo bailaus iki drąsesnio, nuo beatodairiškai drąsaus iki atsargaus, nuo nepasitikinčio savimi iki labiau pasitikinčio, nuo patiklaus iki visiškai nepasitikinčio, nuo uždaro iki atviresnio, nuo netikinčio iki tikinčio.

Keletas iš daugybės įmanomų klausimų pagrindiniam charakteriui pažinti:

Kodėl jis turėtų dominti auditoriją?

Kas tave jame patraukė?

Kur charakterio paslaptis, charizma? Kaip ji atsiskleidžia?

Ką jis galvoja apie savo tėvą? Apie motiną? Kurios tėvo, motinos savybės jam patinka, o kurių jis nekenčia? Kokią įtaką jam turi tėvas, motina?

Kokie jo santykiai su broliais, seserimis?

Kaip jis buvo auklėjamas – griežtai, lepinamas, neprižiūrimas?

Kokia buvo jo šeimos socialinė padėtis? Jis išsiskyręs, serga, alkoholikas?

Ar religinga jo šeima? Koks jo paties santykis su religija?

Ar jis gudrus, protingas, abejingas, aktyvus?

Iš ko jis pragyvena? Kaip žiūri į savo darbą? Mėgsta, nekenčia?

Ar jis keliavo? Ką iš kelionių prisimena?

Koks jo didžiausias gyvenimo nusivylimas?

Kas jam gyvenime svarbu?

Kokius politinius, socialinius įvykius jis išgyveno?

Kokios jo manieros?

Kas jį žavi? Ko jis nekenčia?

Kas jo draugai? Kas jo mylimoji? Ką jis galvoja apie seksą?

Ką jis mėgsta veikti? Kaip leidžia laisvalaikį?

Kaip reaguoja į sudėtingas situacijas? Agresyviai, pasyviai?

Kokia jo vaizduotė? Ar jis svajotojas? O gal gyvena prisiminimais?

Kas jam atrodo kvaila? Koks jo humoro jausmas? Ar sugeba pasijuokti iš savęs?

Kaip jis priima naujoves?

Koks jo balsas, kaip jis kalba? Jis stiprus ar silpnas? Koks jo kūno sudėjimas? Ar turi fizinių trūkumų?

Ar tau jis patinka? Nekenti jo? Kodėl jauti būtinybę pasakoti apie jį?

Įvykis

Kaip minėta, istoriją išjudina įvykęs pradinis įvykis, po kurio eina kiti veikėjus ir jų likimus keičiantys įvykiai.

Taigi istorijos įvykis yra pasikeitimas, reikšmingas charakteriui.

Tai pasikeitimas, kuris priverčia veikėją reaguoti, priimti sprendimą. Įvykis išmuša veikėją iš nusistovėjusios situacijos, nustumia nuo kelio, kuriuo jis ėjo, ir priverčia pasirinkti, kaip elgtis, kuriuo keliu eiti toliau. Įvykis yra sankryža veikėjo kelyje.

Visas kitas filmo laikas iš esmės skiriamas šiems įvykiams suformuoti ir jau po įvykio jo padariniams atskleisti. Kalbėdami apie įvykio atskleidimą, vėl susiduriame su trimis dalimis – pradžia, viduriu ir pabaiga. Ir nenuostabu, nes istorija ir yra vienas didelis įvykis, kurį sudaro keletas mažesnių, o jie savo ruožtu susideda iš dar mažesnių. Pirmiausia žiūrovą reikia paruošti įvykiui, suteikti visą būtiną informaciją, kad jis suprastų, ką įvykis reiškia veikėjui. Kaip prieš įvykį žiūrovui reikalingas įvadas, paruošimas jam, lygiai taip po to reikia laiko kartu su veikėju reaguoti į įvykį, o vėliau apsvarstyti jo priimtą sprendimą, pasirinkimą.

Turbūt sunkiausias dalykas kuriant istoriją kinui yra persukti mąstymą nuo įprasto prozinio pasakojimo prie dramaturginio. Dramaturgijoje pasakojama įvykiais. Drama kyla iš kliūčių, su kuriomis veikėjas susiduria, ir sprendimų, kuriuos susidūręs su kliūtimis jis priima.

Kliūtys gali būti išorinės (kiti žmonės, gamtos jėgos, antgamtinės jėgos) ir vidinės (nepasitikėjimas, perdėtas drovumas, baimė, netikėjimas, naivumas ir t. t.).

Pagal tai, su kokiomis kliūtimis veikėjas susiduria – vidinėmis ar išorinėmis, kylantis konfliktas gali būti išorinis arba vidinis.

Geriausia, kai istorijoje vyksta ir išorinis, ir vidinis konfliktas.

Pavyzdžiui, veikėjas gali sumaniai vadovauti mūšiui, bet, jau beveik įveikęs priešus karo lauke, netikėtai pasiduoti, nes nesusidoroja su sąžinės graužatimi, kaip netinkamai pasielgė su savo likimo draugu, beatodairiškai siekdamas vadovauti mūšiui.

II. VIDURIO VIRŠUKALNĖ

Papasakoti istoriją iki lemtingo veikėjo apsisprendimo – tarsi užtempti rogutes ant kalno. Toliau jau prasidės kvapą gnaužiantis leidimasis. Žinoma, jis bus tuo įdomesnis, kuo bus daugiau pavojingų posūkių, klastingų tramplinių, netinkamiausiose vietose augančių medžių, po sniegu pasislėpusių kelmų. Šis leidimasis ir bus istorijos vidury, jos vystymasis.

Istorijos vidury – jos šerdis. Šioje dalyje reikėtų ieškoti atsakymo, apie ką istorija.

Keletas būdų, kaip filme gali būti kuriama įtampa ir intriga:

Viltis prieš baimę

Viltis ir baimė – du priešingi poliai, kurie sukuria įtampą ir traukia filmą žiūrėti, tiesiog prikausto prie ekrano.

Ko reikia, kad žiūrovui gimtų viltis ir nerimą keltų baimė? Pirmiausia – veikėjo, kurio likimas žiūrovui rūpėtų. Pagalvok apie pagrindinį savo istorijos veikėją ir paklausk savęs – ar tau rūpi jo likimas? Jei taip, ar sugebėjai savo veikėją atskleisti žiūrovui taip, kad ir šis taptų jam neabejingas? Jei ir su šituo uždaviniu susidorojai, atsakyk sau į klausimą, ar žiūrovui aiškiai leidai suprasti, kokio tikslo siekia tavo veikėjas, ką

jam reiškia jį pasiekti ir ką – nepasiekti? Ar žiūrovas žino, kuo rizikuoja tavo veikėjas nesėkmės atveju? Gyvybe? Garbe? Draugyste? Meile?

Laikas

Laikas gyvenime ir kine – visai skirtingi dalykai. Gyvenime laiko nepasuksi atgal, o kine pasakotojas su laiku daro ką tinkamas: pristabdo ir ištempia, pagreitina ir iškarpo, peršoka, sugrąžina, paskutines dešimt sekundžių skaičiuoja penkias minutes. Pasakotojas, kuris meistriškai valdo laiką, yra meistriškas pasakotojas. Tokio pasakotojo istorija niekada neprailgs ir niekada nepristigs laiko pasijuokti, paliūdėti, kartu su veikėju apmąstyti įvykius, atrasti naują požiūrį į pasaulį. Įtampa išaugs, veikėjui skirtas laikas bus apibrėžtas, ribotas: trys dienos dykumai pereiti, nes tik tiek užteks vandens, naktis lavonui paslėpti, nes ryte visi pasiges nužudytojo, minutė pabėgti, kol sprogs bomba.

Pasikeičiančios galios pozicijos

Filmo pradžioje buvęs silpnas, aplinkinių menkai vertinamas veikėjas dėl netikėtų įvykių gali atsidurti pačioje valdžios viršūnėje. Kartais būtent toks veikėjo galios pasikeitimas gali būti įdomus intrigos šaltinis – iki šiol engtas žmogus netikėtai tampa pačiu žiauriausiu engėju, žiūrovui keliamas klausimas: ar ir manyje slypi žiaurus engėjas, kuris pabustų vos susiklosčius palankioms aplinkybėms? O galbūt netikėtai galios pozicijoje atsidūręs jautrus veikėjas niekaip negali susitaikyti su valdžios pozicijos primetamais amoraliais įpareigojimais ir yra priverstas rinktis: pasinaudoti galia keisti pasaulį, leidžiantis į kompromisus ar bekompromisiškai likti ištikimam vertybėms? Tai klausimas, į kurį kiekvienam žiūrovui yra tekę ieškoti atsakymo sudėtingose gyvenimo situacijose.

Intonacija ir atmosfera

Tą pačią istoriją galima papasakoti skirtinga intonacija: liūdnei ar linksmai, gąsdinamai ar juokinančiai, rimtai ar su ironija.

Intonacija keičia ne tik istorijos skambesį, bet ir prasmę.

Su intonacija glaudžiai susijęs atmosferos kūrimas. Tie patys įvykiai atrodys vienaip, jei bus nufilmuoti gyvenimo džiaugsmą spinduliuojančioje aplinkoje, šviečiant saulei; ir visai kitaip – nerimą keliančioje tamsioje baugioje aplinkoje. Tačiau atsargiai – gali būti ir atvirkščiai: būtent pernelyg džiaugsminga ir pabrėžtinai saugi aplinka kartais kelia daugiau įtampos, nes nujaučiame, kad tai tik paviršius, po kuriuo glūdi kažkodėl kruopščiai slepiami įvykiai ar jausmai.

Ritmas

Ritmas – dar vienas pasakojimo elementas, suteikiantis istorijai gyvumo, pulso.

Ritmas susijęs su laiko valdymu, tai trumpai jau aptarėme, ir su įvairių scenų kaita.

Tamsią sceną keičia šviesi, sceną lauke – scena patalpoje, garsią sceną – tyli, porinę – masinę, greitą – lėtą ir taip toliau.

III. PABAIGOS SPRENDIMAS

Jei istorijos pabaiga veda mus prie vienokių ar kitokių išvadų, tai ne tiesmukiškai įvardijant tas mintis, o per veikėjų pasirinkimą, veikimą, per lemiamą jų mūšį. Filmo pabaigoje išsprendžia visą filmą plėtotas konfliktas. Šis sprendimas nebūtinai teigiamas, filmas gali baigtis liūdnei. Liūdna pabaiga – taip pat galimas konflikto sprendimas. Neretai filmas nepateikia aiškių išvadų, veikiau užduoda klausimų apmąstymui arba leidžia kitaip pažvelgti į supantį pasaulį ir žmones.